

però en certa manera és possible que fins molt més tard no entrés en el sentiment lingüístic com un verb de matís especial i independent, car es fa notar que no fos recollit per la tradició lexicogràfica fins data tan tardana com Belv.; *recomanació* no apareix fins a la fi del S. xvii (pseudo-Boades), si bé de primer s'usava *recomendació* (un parell d'exs. documentals, c. 1400 *AlcM*, i és encara l'única forma reconeguda per Belv.); *recomanable*; *recomanador*, *-atori*, *-ament*.

La història de certs altres derivats és important, i poc o molt deslligada. *Comanador*, personatge amb notable dignitat feudal, i que aviat prengué l'aplicació de jerarca en les Ordes militars: «Frare B. de Lirij, *comanador* de Vilamur», home de l'Alta Ribag.; però que, radicant evidentment en una poderosa fortalesa del Pallars, era un gros lloctinent i negociador en afers transcendents i delicadíssims (inclús potser de natura militar) de l'audaç bisbe d'Urgell de 1230-1257 (PPujol, *DocVgUrg.*, 13.2); «hoc fuit factum in manu --- Guillelmi de Ceira <n>nola, *comanador* de domo Palacii», en doc. real de 1182 (i el mateix anomenat en la forma llatina *comendatoris* l'any 1191, *DBal.*); «Senyor, saluda-us molt lo maestre del Temple e del Espital, e'l *comanador* d'Alcaniç, qui és aquí ab tot lo conseyll d'Alcaniç e de Montalbà», Jaume I (*Cròn.*, 202).

Més tard queda assignat a aqueix ofici: són molt renomats en el Pallars i Urgellet els *comanadors* de Susterris (cap a Tremp-Talarn), encara al *Spill* de Castellbò, de 1518 (en doc. d'Abella, fº 38r); els «*comanadors* del hàbit de St. Jaume» (que així es deien en bona llengua nostra, com documenta en l'any 1615 a Bna. Careta, *Barbr.*, 374); «Queda el tal poble a la vista de les cases del Clot, Torre del *Comanador*, Fort Pio etc. --- Quedan allí los molins reals, ab lo de Saporta y molí xic de Sabastida, luego de passades les cases del Clot, y vehins los del *Comanador* de St. Juan y de Cordellas», «La iglésia y *comanda* de monjos de St. Anton Abat, al costat de la iglésia, queda --- a vora del Portal de St. Antoni --- Són dos o quatre los monjos, ab lo *comanador* etc.», B. de Maldà (*Excursions*, pp. 113, 24). *Comanadora*. *Comanadoria*.

En altres derivats s'introduïren fortament i des d'antic les formes cultes amb *-d-*: «Nós dixem: — Armem nostres cavals e, ab nostres senyeres desplegadas anemlos acórrer; si no, tots són morts—. E dix é: — Que sia feyt vostre *comandament*», Jaume I (*Cròn.*, 299). Mai no s'usí el tan postís castellanisme *mando*, quan amb tanta naturalitat diem això. *Comandant*, *comandància* [S. xix]. *Comandació*, *-ons*, 'records, expressions que s'envien a algú': és cosa de les Illes, on veiem com es combina amb les formes sense *-d-* del verb: «per enviar *comandacions* a un amic ausent, el qui les envia i es missatger tenen aquesta conversa: —Ja me'l *acomana*reu molt. —A Déu sièm *encomanats*», «si jo sabia cançons, / tot lo dia cantaria, / i an es meu bé enviaria / moltes *comendacions*», Camps Merc. (*Folk. Men.* 1, 15, 75); i a Mall.: «*comandacions* rebreu / per les ones de la mar, / i cada ona que voreu / serà que torn redoblar», Moll (*Amoroses*, 33).

De molt el més important és l'abstracte radical en *-a*. Aquí el contrast amb els altres derivats és absolut: pertot i des dels orígens es troba només *comanda* amb *-nd-*. Es tracta de primer, en la documentació feudal, de la cessió d'un castell a un vassall: «Comes et comitissa comandant --- faciunt ipsam *comandam* de praedictis chastris Olerdula et Erapruniano ---», «castellum de Sono, quod per tuam *comandam* habeo ---», «propter hoc donum et *comandam* convenit Raimundus A. --- quod fidelis sit eis», docs. de 1059, de c. 1080 i de 1121 (*Liber Feud. M.* 1, p. 327; II, 144; Vayreda, *Col. de Lladó*, p. 161); «pro *comanda* suas eas volo tenere», ross. a 1196 (*InuLC*), i en un altre de 1305 (*RLR* VII, 46).

Tot seguit, però, aquest significat se superposa: l'aplicació de *comanda* al mateix paratge fort que va passar a mans d'algú i al seu recinte de possessions. Amb aquest sentit MiretS i els altres grans cartistes han publicat feixos de docs. medievals de les *comandes* de Gardeny, Alguaire, Eramprunyà, Maella etc.; car sobretot tendeix aviat a concretar-se a les de les Ordes militars, cosa que seguia encara en ple vigor en el S. xv: «manants --- que, anant vós vostre dret camí al dit statge, de *comanda* en *comanda*, vos provehesquen de menjar e de beure e de cavalcadura, segons que --- de nostre religió fer és acustumat», a. 1436 (MiretS, *TempIH*, p. 429); Mall. princ. S. xv (*BABL* VI, 144). I encara en aquell passatge, el B. de Maldà es refereix a la «Torre de la *comanda* de St. Juan y demés, ab lo Fuerte Pio ---» (o. c., p. 113). En l'ambient val., tan conservador, el record d'això triga més a morir: dins el poble de les Coves de Vinromà encara hi ha l'edifici i el carrer de *La ñkománda* (1961); per més que aquí s'hi contagià un poc la forma *encomienda* dels «caballeros» privilegiats amb tal sinecura.

Igualment pot tractar-se, és veritat, de tota altra cosa: «concedimus vobis quod omnes *comande*, mobiles et immobiles ac se moventes, que penes vos-alios deponentur, sint salve et secure» (doc. de 1245, publicat per Mn. Mirambell, com apèndix al *Mapa de St. Martí Sesgueioles*, c. 1820, opuscle de la B. de C., p. 15); «si en testament --- algú --- diu que hom li deu alguna soma de diners o d'altres coses, e que-u tenen d'ell en *comanda* ---», *CostTort.* (Ol., p. 170); «pres en guarda e en *comanda* la terra dels dos reys», (*Blanq.*, *NCL* II, 160.25). Altrament *comanda* figura ja en Desclot, i entre la dotzena de docs. que n'aplega l'*InuLC* en docs. dels Ss. xiii i xiv, tots, sense excepció, porten la forma amb *-nd-*, *comanda*. En un mateix document apareixen junts *comanda* i *comanar* (Perpinyà, 1305, *RLR* VII, 47).

El contrast amb *comanar* és, doncs, total, i és paral·lel al que existeix entre *demanar* i *demanda*.² Tanmateix tant *demanda* com *comanda* han estat sempre mots bàsics de l'idioma, sense cap senyal de cultisme o d'influència forastera en llurs significats, en llur data ni en llur to estilístic. No ens faci cap impressió que en francès, castellà etc., *demanda*, *-e*, i *commande*,³ es presentin com a mers deverbals femenins en *-A* del verb corresponent.